ROTEIRO

Emilia Pardo Bazán

Na Coruña naceu e medrou Emilia Pardo Bazán, unha das figuras máis destacadas da literatura do século XIX e pioneira no pensamento feminista en España. Filla dunha familia da burguesía liberal, desde moi nova cultivou unha profunda paixón pola lectura, a escrita e a vida intelectual. A súa cidade natal, á que chamou Marineda na ficción, converteuse no escenario recorrente das súas obras e nun espazo clave da súa identidade. Neste roteiro percórrense os lugares coruñeses que marcaron a súa biografía e inspiraron a súa narrativa: desde a casa natal da rúa Rego de Auga ata a Fábrica de Tabacos, símbolo da súa novela La Tribuna, pasando polos xardíns, prazas, rúas e espazos culturais que a acompañaron ao longo da vida. Un percorrido para redescubrir A Coruña a través da ollada lúcida, crítica e apaixonada de Emilia.

Alexandre Bóveda AGRUPACIÓN CULTURAL

Circo de Artesáns
Rúa do Santo André, 36 - 1º
15003 A Coruña
981 200 869

www.acalexandreboveda.gal
instagram.com/acalexandreboveda
facebook.com/agrupacion.cultural.alexandreboveda
twitter.com/acboveda

Concello da Coruña

1. Colexiata de Santa María do Campo

A Colexiata de Santa María do Campo é un símbolo da Marineda antiga e da Cidade Vella, un espazo relixioso de estilo románico que representa a esencia histórica dunha Coruña vetusta e solemne. Este lugar está asociado ao silencio profundo e á historia rica do Barrio de Arriba, descrito por Emilia como un lugar de "tertulias finas" e "bailes de tono", en contraste co máis popular e bulicioso Barrio de Abaixo. A cidade, neste sentido, funciona como un microcosmos onde Emilia captura con mestría o contraste social da época.

Nas narrativas de Emilia, o ambiente que rodea esta igrexa evoca quietude, melancolía e unha sensación de proximidade espiritual. Santa María do Campo, coas súas rúas empedradas e a súa arquitectura de pórticos e santos de pedra, converteuse nun lugar cargado de simbolismo e reflexión. Este espazo conecta a tradición relixiosa coa vida cotiá, sendo un reflexo dunha Coruña onde o sagrado e o mundano convivían de forma natural.

Emilia fai múltiples referencias ás igrexas da Coruña nas súas obras, destacando especialmente a súa arquitectura e a atmosfera que estas crean. Na súa novela La Tribuna, ambientada en Marineda, describe como as rúas do barrio antigo evocan un silencio profundo que convida á introspección, un retrato dunha Coruña idealizada pero con raíces recoñecibles.

«El aire frío y el silencio de las calles del barrio templaron, no obstante, la sangre enardecida de la Tribuna. Parecióle entrar en algún claustro donde todo fuese quietud y melancolía. [...] Les cerró el paso una iglesia, la de Santa María Magdalena, alta, muda, con pórtico de ojiva, donde la luz de los faroles dibujaba los vagos contornos de los santos de piedra que se miraban inmóviles».

«Vivo frente por frente a una iglesia. Todo el día estoy viendo el pórtico, estilo bizantino, que le gustaría a Giner bajo el punto de vista artístico, más que a mí que entiendo poquísimo de arqueología. Pero me agrada en extremo la vecindad: las iglesias hablan siempre, ya con sus campanas ya con su silencio. Su menor encanto no es el desterrar las ideas alegres, o por mejor decir, la alegre indolencia».

La Tribuna (1883)

2. Xardín de San Carlos

O Xardín de San Carlos, situado sobre o antigo bastión defensivo da cidade, é un dos espazos máis icónicos da Coruña, tanto pola súa beleza como pola súa relación coa historia militar. Este lugar ofrece vistas espectaculares da baía e alberga o sepulcro do xeneral John Moore, o militar británico que loitou e morreu na Batalla de Elviña en 1809. Para Emilia Pardo Bazán, este xardín é un exemplo perfecto da conexión entre a natureza e a memoria histórica, un espazo onde o pasado bélico e a contemplación tranquila se mesturan.

Na súa obra De mi tierra, Emilia evoca o vento que domina o lugar, descrito como lúgubre e estridente, simbolizando a forza da natureza fronte ao paso do tempo e as transformacións humanas. Na súa infancia, foi testemuña do impacto destes ventos que cruzaban a cidade, e considerábaos unha parte inseparable do carácter de Marineda. Este vento converte o xardín nun espazo cargado de poesía e introspección, un lugar onde a serenidade da natureza contrasta coa axitación da vida urbana. Ademais, o Xardín de San Carlos serve como metáfora do espírito resistente da cidade, documentando a interacción entre o mundo natural e o humano. É un lugar que reflicte a dualidade da Coruña: un refuxio de calma que convive cunha cidade dinámica e en constante transformación.

«¡Allí sí que hacía de las suyas el viento! En aquel jardín alto, colgado entre peñas, como nido de ave marina, se podían anotar nuevas y distintas inflexiones, ya lúgubres, ya estridentes y amargas, del cruel viento Nordeste, el viento de la queja y de la mofa. [...] En este jardín colgado entre el cielo y el mar, se refleja la lucha eterna entre la serenidad y la tempestad, una batalla que define el carácter de Marineda y de su gente».

De mi tierra (1888)

3. Porta de Carlos V

A Porta de Carlos V, tamén coñecida como Porta Real, é un lugar cargado de historia e simbolismo, conectando o porto co interior da cidade. Tradicionalmente asociada á chegada do emperador Carlos V á Coruña, esta porta reflicte o carácter aberto e cosmopolita de Marineda, funcionando como un punto de unión entre o pasado glorioso e a vida moderna. Era parte das murallas que rodeaban a cidade, un sistema defensivo que delimitaba a Coruña histórica.

Emilia Pardo Bazán fai alusión a este espazo na súa obra La piedra angular, onde integra a porta na narrativa como unha ponte entre o bulicio do porto e a tranquilidade do Barrio de Arriba. Este contraste reflicte o dinamismo e a diversidade social da cidade, ofrecendo un reflexo do seu desenvolvemento urbano. A porta, como punto de tránsito, é tamén un símbolo da vulnerabilidade da cidade, coas súas murallas fragmentadas que deixaban aberta a entrada de novas ideas e influencias externas.

Para Emilia, a Porta de Carlos V non era só unha entrada física, senón un acceso metafórico a un mundo cheo de contrastes: a vida comercial e marítima do porto, fronte á calma máis solemne e aristocrática do interior urbano. A narrativa da autora mestura feitos históricos con recreación literaria, dando vida a este espazo como parte fundamental da súa Marineda imaxinada, testemuña tanto do esplendor como das transformacións que definían a cidade na súa época.

«La escollera llamada del Parrochal, y también del Emperador, por ser tradición que a aquella parte de la muralla marinedina, y al pie de su vieja poterna, había atracado la lancha o bote que conducía al César Carlos V cuando vino a celebrar Cortes y pedir subsidios en la ciudad de Marineda. [...] Era el punto estratégico por excelencia, pero también un lugar que reflejaba la fragilidad de las murallas y el cambio inevitable que sufría la ciudad».

La piedra angular (1891)

4. Cárcere

O Cárcere de Marineda, situado no extremo inferior do Barrio de Arriba, é descrito por Emilia Pardo Bazán como unha edificación impoñente e melancólica, rodeada de rúas estreitas e prazas irregulares. Este espazo, que forma parte do tecido social e urbano da cidade, destaca pola súa dualidade: unha beleza pictórica que contrasta co seu significado sombrío como lugar de castigo. Emilia captura esta complexidade na súa obra La piedra angular, onde a cárcere se presenta como un reflexo da orde social e do sistema xudicial da época.

Desde o cárcere pódese albiscar a baia, unha conexión simbólica coa liberdade que queda fóra do alcance daqueles que permanecen confinados. Para Emilia, este lugar resume a loita entre o control social e as liberdades individuais, un tema recorrente na súa narrativa. A súa visión mestura a crítica social co romanticismo das paisaxes urbanas, subliñando o impacto que a arquitectura e o urbanismo teñen na vida cotiá.

O Cárcere de Marineda tamén reflicte a capacidade de Emilia para transformar espazos reais en escenarios literarios, onde se representa a esencia dunha Coruña decimonónica marcada pola tensión entre tradición e modernidade. Este punto no roteiro evidencia non só a habilidade narrativa da autora, senón tamén a súa profunda comprensión das dinámicas sociais da cidade.

«Hállase enclavada la Cárcel de Marineda al extremo inferior del Barrio de Arriba; por un lado mira al mar, por otro —donde tiene su principal entrada— a una plazoleta irregular y en declive, entre cuyas baldosas crece la hierba. [...] La calma y la rigidez de este lugar se contraponen a la vida bulliciosa de la ciudad, reflejando la dualidad de Marineda».

La piedra angular (1891)

5. Casa Museo Emilia Pardo Bazán Rúa Tabernas)

A casa natal de Emilia Pardo Bazán, situada na Rúa Tabernas, foi o epicentro da súa formación cultural e intelectual e un dos lugares máis emblemáticos do roteiro. Esta vivenda pertenceu á súa familia desde que Emilia tiña catro anos, e alí viviu rodeada de libros e ideas que nutriron o seu espírito creativo. A casa foi tamén o lugar onde se fundou a Sociedade do Folk-lore Galego en 1883, presidida por ela, unha iniciativa pioneira que sentaría as bases para a creación da Real Academia Galega.

Nesta casa, Emilia consolidou a súa identidade cultural e literaria grazas á ampla biblioteca familiar e ao contacto co pensamento progresista da súa época. Este espazo non só foi o fogar da autora, senón tamén un centro de actividade intelectual, onde se impulsaron proxectos culturais e se fomentou a defensa da lingua e da cultura galegas.

Emilia incorpora esta casa e a súa localización no Barrio de Arriba en varias das súas obras, especialmente en La dama joven, onde a describe cunha mirada que mestura o real e o ficticio. A vivenda, agora convertida en Casa-Museo, reflicte a profunda conexión de Emilia coa súa cidade natal e coa vida cultural galega. Este espazo representa o epicentro da súa vida e obra, converténdose nun testemuño perdurable do seu legado.

«¿Qué es esto? ¡No es Marineda la ciudad que se extiende allá... sobre el azul? ¡No es esa la bahía redondeada en forma de concha, la torre del Faro, los jardines del Terraplén? El corazón se me sale de alegría. ¡No es aquella la chimenea de mi propia casa? [...] ¿Ves aquel caserón antiguo del Barrio de Arriba? ¿Balcón con palma en el primer piso...? [...] Justo... ¿Ves dos ventanas del tercero abiertas? ¿Una gran mesa... estanterías, libros, cachivaches, plantas, flores? ¿Una mujer que atraviesa la habitación con un violetero lleno de violetas en la mano...? [...] ¡Ah! Con que es ahí... Ya... Claro... Respiro...»

La dama joven (1885)

6. Praza de María Pita

A Praza de María Pita, antes coñecida como o Páramo de Solares, é o corazón cívico e histórico da Coruña, onde confluén a tradición e a modernidade. Este espazo leva o nome da heroína coruñesa que defendeu a cidade contra o ataque inglés, converténdose nun símbolo da resistencia e do orgullo local. Emilia Pardo Bazán describe esta praza en varias das súas obras, destacando o vento como elemento simbólico que reflicte o carácter dinámico e resistente de Marineda.

A praza, co seu amplo espazo aberto, funciona como punto de unión entre o Barrio de Arriba e o Barrio de Abaixo, simbolizando o equilibrio entre a vida pública e o ámbito privado. Emilia capta esta interacción nos seus textos, subliñando o contraste entre a calma histórica e solemne da cidade antiga e o bulicio contemporáneo que a modernización trouxo. Este lugar é tamén escenario de actos públicos e festexos que concentran a vida social da cidade.

Na obra de Emilia, a praza está retratada cunha atención ao detalle que destaca a interacción entre a natureza e a arquitectura, co vento como protagonista. Este elemento natural, omnipresente e imprevisible, representa a vitalidade da cidade, dando vida a unha praza que simboliza a súa identidade colectiva e cultural.

«Es que el viento era frío de veras, y sobre todo, incómodo; costaba un triunfo pelear con él. Entrábase por las bocacalles, impetuoso y arrollador, bufando y barriendo a las gentes, a manera de fuelle gigantesco. En el páramo de Solares [...] pasaban lances cómicos: capas que se enrollaban en las piernas y no dejaban andar a sus dueños; enaguas almidonadas que se volvían hacia arriba con fieros estallidos; hasta los edificios tomaban parte en la batalla: aullaban los canalones, las fallebas de las ventanas temblequeaban, retemblaban los cristales de las galerías».

La Tribuna (1883)

7. Rego de Auga / Esquina Rúa da Fama

A rúa Rego de Auga, tamén coñecida como Rúa de Luchana no pasado, foi o lugar de nacemento de Emilia Pardo Bazán. A vivenda onde viu a luz situábase na esquina coa Rúa da Fama, aínda que foi derrubada durante as obras de expansión urbanística. Este lugar tivo unha grande importancia na vida persoal da autora, que sempre mantivo unha conexión emocional con este espazo. A famosa anécdota en que golpeou o pavimento co seu parasol dicindo: "Aquí nací yo" exemplifica o seu orgullo por este vínculo.

Na obra de Emilia, esta rúa simboliza o crecemento da cidade e o seu carácter comercial e cosmopolita, sendo un epicentro da Marineda literaria. Representa un lugar de encontro entre clases sociais e o desenvolvemento urbano, un espazo onde confl úen a memoria persoal da autora e a transformación dunha cidade en plena modernización.

Emilia menciona este lugar como un símbolo da súa identidade persoal e cultural, destacando a evolución do espazo e a súa integración na narrativa da súa Marineda. Para a escritora, a rúa Rego de Auga conecta o pasado íntimo e familiar coa dinámica contemporánea dunha cidade en expansión, sintetizando a esencia do seu espírito creativo e a súa relación coa Coruña.

«Aquí nací yo', dixo con énfase Emilia golpeando o pavimento co regatón do seu parasol. E era certo. No que agora é rúa houbo unha casa, logo derrubada para ensanchar a nova vía, e nesa casa naceu Emilia Pardo Bazán, aínda que viviu nela pouco tempo».

Cita sobre o seu nacemento e a rúa Rego de Auga

8. Teatro Rosalía (A Mariña, embarcadoiro de pasaxeiros)

O Teatro Rosalía de Castro, coñecido como "Coliseo" na época de Emilia Pardo Bazán, era un dos epicentros culturais de Marineda e un símbolo da efervescencia artística e social da cidade. Este lugar acollía representacións teatrais, zarzuelas e outros espectáculos que reflectían o dinamismo cultural dunha Coruña en proceso de modernización. Para Emilia, o teatro non só era un espazo de entretemento, senón tamén un lugar de encontro social onde o bulicio urbano e a interacción entre as clases sociais se facían evidentes.

Nas súas obras, Emilia menciona o teatro e as rúas circundantes como escenarios de tránsito e interacción, subliñando o papel central deste espazo na vida cotiá de Marineda. A súa proximidade ao embarcadoiro e ao Espolón engade outra capa de simbolismo, representando o contacto da cidade co mar e coas influencias exteriores. Este vínculo co porto, unha porta aberta a novas ideas e movementos culturais, reforza a conexión de Marineda co mundo exterior.

En textos como *Blanco y Negro*, Emilia describe con detalle a paisaxe do porto e as emocións ligadas ás despedidas e á actividade marítima, reflectindo a importancia deste lugar na configuración da identidade cultural e económica da Coruña. O Teatro Rosalía reflicte así a transición da cidade entre unha pequena vila e un núcleo urbano moderno, funcionando como un espazo onde a tradición e a modernidade convivían.

«Tomó el enfermo calle arriba. Al pasar por delante del edificio que encierra a la vez el Gobierno civil y el Teatro de Marineda, un instinto o un hábito le impulsó a buscar la sombra de los soportales, y antes de llegar a la calle Mayor, que se columbraba a poca distancia rehirviendo en gente y llena de animación, giró hacia la izquierda y metiose bajo otra fila de arcos, que forman la soportalada del muelle».

La piedra angular (1891)

9. Rúa Real

A Rúa Real, chamada "Calle Mayor" nas obras de Emilia Pardo Bazán, é unha das arterias principais e máis representativas de Marineda. Este espazo simboliza o dinamismo urbano e o bulicio da vida cotiá, sendo o centro comercial e social da cidade. Emilia retrata esta rúa como un lugar de ostentación e vitalidade, onde a xente pasea co propósito de "ver e ser vista". Ademais, a Rúa Real era un punto de encontro para as clases acomodadas, que frecuentaban o Circo de Artesáns e outros lugares culturais destacados.

A escritora capta con detalle a animación desta rúa nas súas obras, especialmente en La piedra angular, onde describe como as persoas se congregan para pasear e socializar. Esta arteria da cidade serve como escenario de encontros e conflitos nos seus textos, reflectindo o dinamismo urbano e o contraste co silencio solemne do Barrio de Arriba.

Emilia utiliza a Rúa Real como un símbolo da modernización de Marineda, destacando a súa función como lugar de comercio, ocio e interacción social. Ao mesmo tempo, observa e critica as diferenzas sociais que se evidencian neste espazo, converténdoo nun reflexo das tensións e xerarquías sociais da Coruña de finais do século XIX. Este espazo resume a convivencia entre tradición e progreso na narrativa da autora.

«Llena estaba la calle de una multitud muy emperifollada y muy deseosa de mirarse y divertirse, cuando entró Juan Rojo. Las gentes marinedinas, no siendo en tiempo de verano, prefieren pasear antes que anochezca del todo; y huyendo de la temperatura desapacible y del cierzo húmedo que sopla en el Ensanche, se hacinan en la calle Mayor, abrigada por su misma angostura».

La piedra angular (1891)

10. Circo de Artesáns

O Circo de Artesáns, fundado en 1847, foi unha institución cultural e recreativa clave na vida social da Coruña. Este espazo tivo un papel central na promoción da literatura, a música e o teatro, representando a efervescencia cultural de Marineda. Emilia Pardo Bazán mantivo unha relación especial con esta sociedade, sendo nomeada presidenta honoraria en 1887 en recoñecemento á súa contribución literaria e intelectual. Este lugar simboliza o compromiso de Emilia coa cultura galega e a súa conexión coas clases traballadoras.

A sociedade trasladouse varias veces ao longo da súa historia, pero sempre mantivo o seu carácter cultural. Destacaba pola súa sección de declamación e o "teatrillo", onde se representaban obras de teatro e se realizaban actividades artísticas. O Circo de Artesáns tamén era un símbolo do cambio cara a unha sociedade máis participativa e dinámica, onde as clases populares comezaban a ter un papel máis visible na vida cultural da cidade.

Nas obras de Emilia, o Circo de Artesáns aparece como un lugar de encontro para actividades artísticas e debates intelectuais. A súa mención en La dama joven subliña a súa importancia como espazo de reunión e intercambio de ideas, reflexo do profundo impacto que tivo na sociedade da época.

«Conservaba Dolores una casa, donde cosía desde tiempo inmemorial, y cuya dueña era cuñada del vicepresidente del Casino de Industriales, la sociedad más floreciente y numerosa de Marineda. Acababa esta sociedad de organizar una sección de declamación, dirigida por un exactor, y menudeaban por el teatrillo del Casino funciones de aficionados».

La dama joven (1892)

11. Café Oriental

O Café Oriental, situado no que hoxe serían os Cantóns, era un dos establecementos máis luxosos e concorridos de Marineda. Este lugar era un punto de encontro para a elite social da cidade, onde a burguesía local mostraba o seu poder adquisitivo e o seu apego ás novas tendencias europeas. Emilia Pardo Bazán describe este café como un espazo de ostentación e modernidade, cunha decoración suntuosa que deslumbraba aos habitantes da Coruña, simbolizando o cambio cara a unha cidade en proceso de transformación.

Nas súas narrativas, Emilia utiliza o Café Oriental para capturar as interaccións sociais e os contrastes entre as clases. En ¿Cobardía?, menciona este café como un lugar que marcou un antes e un despois na vida social de Marineda. A opulencia da decoración, cos espellos, as columnas douradas e os teitos adornados con pinturas de anxeliños, convertíao nun escenario ideal para as intrigas literarias e as relacións sociais que caracterizaban a cidade na época.

O Café Oriental representa tamén o contraste entre as tradicións locais e a adopción de estilos modernos, exemplificando a influencia das costumes urbanas na vida cotiá de Marineda.

«Era en el café acabado de abrir en Marineda, el que les puso la ceniza en la frente a los demás, desplegando suntuosidad asombrosa para una capital de segundo orden. Nos tenía deslumbrados a todos la riqueza de las vidrieras con cifras y arabescos; las doradas columnas; los casetones del techo, con sus pinturas de angelitos de rosado trasserín y azules alas y, particularmente, la profusión de espejos».

¿Cobardía? (1892)

12. Cantóns, Paseo de Filas

Os Cantóns, e en particular o Paseo de Filas, foron o lugar de paseo por excelencia da burguesía coruñesa no século XIX. Situado entre os Cantóns Grandes e os Cantóns Pequenos, este espazo era un escenario onde a formalidade e a exhibición social predominaban. As persoas congregábanse para ver e ser vistas, mantendo unha etiqueta social que Emilia Pardo Bazán retrata con detalle e ironía nas súas obras. Este lugar representa a teatralidade da vida social de Marineda, onde cada quen xogaba un papel predeterminado.

Emilia describe o Paseo de Filas como un microcosmos da sociedade coruñesa da época, un espazo que reflicte as dinámicas sociais e os roles de xénero característicos do século XIX. Para a escritora, este lugar era un símbolo da modernización urbana da Coruña, representando un punto de encontro das clases acomodadas sen perder a esencia tradicional da cidade.

Este espazo tamén destaca nas narrativas de Emilia como unha representación do impacto da modernización nas costumes locais, un lugar onde a vida social e cultural de Marineda brillaba coa súa atmosfera de formalidade e exhibición.

«Señoras y caballeros giraban en el corto paseo de Filas, a paso lento y acompasado, guardando escrupulosamente la derecha. La implacable claridad solar azuleaba el paño negro de las relucientes levitas, suavizaba los fuertes colores de las sedas, descubría las menores imperfecciones de los cutis, el salseo de los guantes, el sitio de las antiguas puntadas en la ropa, reformada ya. No era difícil conocer al primer golpe de vista a las notabilidades de la ciudad; una fila de altos sombreros de felpa, de bastones de roten o concha con puño de oro, de gabanes de castor, todo llevado por caballeros provectos y seriotes, revelaba claramente a las autoridades».

La Tribuna (1883)

13. Monumento a Emilia Pardo Bazán

O monumento a Emilia Pardo Bazán, inaugurado en 1916, é un recoñecemento público á súa figura como unha das grandes intelectuais e escritoras do seu tempo. Situado nos Xardíns de Méndez Núñez, a escultura, obra de Lorenzo Coullaut Valera, representa a autora sentada, cun libro e unha pluma, en actitude contemplativa e mirando cara á cidade que marcou a súa vida e obra.

Este monumento simboliza a inmortalidade do legado de Emilia e a súa profunda conexión coa Coruña, a súa cidade natal, que foi unha fonte constante de inspiración na súa obra. O acto de inauguración tivo gran repercusión pública, subliñando o papel de Emilia como pioneira en moitos aspectos, defensora dos dereitos das mulleres e figura clave na literatura española e galega.

Este punto do roteiro celebra a vida e obra dunha escritora prolífica que levou o nome de Galicia ao panorama literario internacional. O monumento reflicte non só a importancia do seu traballo, senón tamén a súa capacidade de transcender fronteiras, consolidándose como unha figura cultural imperecedoira.

«Recibo hoy mucho más de lo que he dado, a pesar de que a ningún escritor vivo, y acaso a ninguno de mi generación, le han sido dirigidos tantos ataques como a mí. Hasta esta satisfacción me han brindado: la de creer que por mí se rompe otro molde viejo. La dama de blanco queda recortada contra el cielo».

Fragmento do discurso de Emilia tras a inauguración do monumento (1916)

13. Fábrica de Tabacos

A Fábrica de Tabacos da Coruña é un dos espazos máis emblemáticos na obra de Emilia Pardo Bazán, sendo o escenario principal da súa novela *La Tribuna*. Este foi o primeiro texto en lingua española que tivo como protagonista unha obreira: Amparo, unha cigarreira que simboliza a loita e o empoderamento feminino, así como as tensións sociais e laborais da época. A figura de Amparo converteuse nunha metáfora do potencial emancipador das mulleres.

Emilia pasou tempo observando as condicións laborais das cigarreiras, capturando nos seus textos tanto as dificultades que afrontaban como a súa vitalidade, solidariedade e xenerosidade.

A autora reflicte neste espazo o contraste entre o progreso industrial e as condicións precarias das clases traballadoras, temas recorrentes na súa narrativa.

A Fábrica de Tabacos é tamén un símbolo da conexión entre a vida cotiá e os cambios estruturais que marcaron a modernidade na Coruña. Este lugar, onde o traballo feminino era protagonista, concentra o compromiso de Emilia coa representación das realidades sociais e femininas da súa época.

«La cigarrera suele amotinarse, y es temible la tormenta en el mar femenino de la fábrica, cuyas olas suben y se encrespan rugientes, estallando en gritos, en dicterios, en amenazas furiosas. Mas hay que convenir en que no les falta razón cuando reclaman, en forma menos académica que espontánea, el pago de sus atrasados haberes. [...] Lo que con tanta asiduidad granjea, lo da la cigarrera con regio garbo y esplendidez. Apenas transcurre semana en que no se hagan cuestaciones en las fábricas, para fines caritativos o piadosos, y no hay operaria que cierre su exigua bolsa».

La Tribuna (1883)